

LIBERAL PEACE, DEMOCRATIC PEACE AND NATION-STATE BUILDING IN THE PROCESS OF SOCIO-POLITICAL CONFLICT RESOLUTION

Andrii Bahinskyi

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Polytechnic Institute"
ORCID: 0000-0001-5633-4614

Tetiana Kolomiets

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Polytechnic Institute"
ORCID: 0000-0002-2715-7804

Oleksii Iakubin

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Polytechnic Institute"
ORCID: 0000-0002-8898-4563

DOI: 10.36169/2227-6068.2023.01.00005

Abstract. *The focus of this article is on issues related to transitional societies and practices of resolving socio-political conflicts in divided communities, the creation of stable and capable states in the perspective of international liberal-democratic theory and practice. The combination of this topic with the great contemporary international debate on the very possibility / impossibility of Liberal Peace and / or Democratic Peace is highlighted. The focus in these circumstances is the creation of a capable state in an environment where the world is transforming, and there is a great reassessment of existing practices of peacebuilding and external interventions to democratize conflict societies. The current situation is considered, when partially adopted approaches to conflict resolution are no longer working both at the level of global policy and at the level of national socio-political processes, and new ones have yet to be created.*

Keywords: *conflict; liberal peace; democratic peace; conflict resolution; state building; peacebuilding.*

The full-text article is available in Ukrainian only.

**ЛІБЕРАЛЬНИЙ МИР, ДЕМОКРАТИЧНИЙ МИР
ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО
У ПРОЦЕСІ ВРЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ**

Андрій Багінський

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0001-5633-4614

Тетяна Коломієць

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0002-2715-7804

Олексій Якубін

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0002-8898-4563

Анотація. У центрі уваги цієї статті питання, пов'язані з перехідними суспільствами та практиками врегулювання соціально-політичних конфліктів у розділених спільнотах, створення стабільних дієдатних держав у ракурсі міжнародної ліберально-демократичної теорії та практики. Висвітлюється поєднання цієї теми з великими сучасними міжнародними дебатами про саму можливість/неможливість Ліберального миру та/або Демократичного миру. У фокусі уваги, у цих обставинах – створення дієдатної держави в умовах, коли світ трансформується, та відбувається велика переоцінка існуючих практик миробудівництва і зовнішніх інтервенцій для демократизації конфліктних суспільств. Розглядається сучасна ситуація, коли частково прийняті підходи врегулювання конфліктів вже перестають працювати як на рівні глобальної політики, так і на рівні національних соціально-політичних процесів, а нові ще доведеться створити.

Ключові слова: конфлікт, ліберальний мир, демократичний мир, врегулювання конфліктів, державне будівництво, миробудівництво

Все частіше на тлі трагічних подій російсько-української війни у сучасних дискусіях про долю світового політичного порядку звучать побоювання, а іноді й оптимістичні акценти, від його поборників – про кризу ліберального світопорядку чи то пак неоліберального. У цих широких обговореннях трансформації глобального порядку, або про зміну світового гегемона, часто не беруться до уваги, точніше змішуються, дві великі дискусії про долю так званого світового ліберального порядку: «Ліберальний мир» – («Liberal Peace») та «Демократичний мир» (Democratic Peace). На перший погляд може здатися, що між даними концептами немає значних відмінностей. Принаймні, ми бачимо, що у вітчизняних дискусіях часто автори аналітично не розрізняють або не роблять великої різниці між зазначеними теоретичними баченнями.

Метою даною статті є огляд зазначених концепцій врегулювання соціально-політичних конфліктів в контексті розуміння «ліберального миру» та «демократичного миру», в яких можна висвітлити певні обмеженості та недоліки.

Відповідно, завдання, які поставили автори перед собою:

- з'ясувати сутність та відмінності ліберального миру та демократичного миру як міжнародних практик миробудівництва;
- окреслити концепт «нації» як модерного феномена;
- побачити особливості національного державного будівництва в контексті ліберально–і демократично-орієнтованих версій миру.

«Демократичний мир» versus «Ліберальний мир»

Існує мінімум одна суттєва відмінність, яка походить з ключової ідеї, що лежить в основі двох концепцій: а саме, що має допомогти світовому порядку максимально уникати стану конфлікту «війни всіх проти всіх» та силового зіткнення між його складовими елементами, насамперед державами? Обидва аналітичних бачення світового політичного порядку схожі один з одним у цій інтенції, але при цьому вони пропонують дуже різні підходи як її досягти, і критерії оцінки цього досягнення. І це значною мірою впливає на практики миробудівництва, зокрема на оцінку ключових необхідних компонентів для миротворчих місій з метою вирішення збройних конфліктів з низькою інтенсивністю, які були домінуючими в світі після Другої світової війни, а також в контексті сучасної повномасштабної високоінтенсивної повномасштабної агресії Росії проти України та безпрецедентними планами повоєнного відновлення.

Якщо ми говоримо про ліберальний світовий порядок і, відповідно, про *теорію «ліберального миру»*, то в її рамках домінує ідея, що ключову роль у підтримці світового порядку мають відігравати міжнародні та транснаціональні інституції, міжнародне право, разом з інтенсивною міжнародною торгівлею між країнами. Насамперед це втілюється в групі інститутів, які були створені після 1945 року відразу після закінчення Другої світової війни країнами-переможницями.

До них конвенційно відносять організації універсального типу, такі як Організація Об'єднаних Націй, але зараз у цій ролі часто фігурують й міжнародні спеціалізовані економічні структури, такі як Міжнародний валютний фонд, Всесвітня організація торгівлі тощо. Щоправда тут акценти часто зміщуються в суперечливі тенденції на світовому рівні, що супроводжують їх діяльність – процеси неокolonіалізму та нерозвитку. Зазначені міжнародні економічні організації формують правила гри, які багато в чому зумовили, а не подолали існуючі економічні диспропорції між багатими та бідними країнами. Принаймні, з 2000-х рр. рухи антиглобаліського спрямування акцентувались саме на даних транснаціональних силах. В часи пандемії коронавірусу, з 2020-го року, видимою роль, (як певне уособлення світового біополітичного порядку) також грає Всесвітня організація охорони здоров'я.

В інтелектуально-нормативних витоках цього бачення чітко проглядається просвітницька ідея щодо того, що вільна людина є справжнім творцем історії, а закономірним результатом її діяльності буде створення всесвітнього правового громадянського суспільства, політичною формою якого буде всесвітня федерація держав. І питання війни між державами вирішено. Яскравим парадигмальним проявом такого бачення є праця «До вічного миру» І. Канта (Kant [1795] 2003).

Проте, якщо ми говоримо про теорію «демократичного миру», то її концептуально-методологічні засади інші. Її популярність зросла після періоду демократизації на глобальному рівні, який співпав з закінченням Холодної війни, розпадом радянського блоку і збільшенням у світі питомої кількості країн, які проголосили свою вірність демократії, а також частки світового населення, яке в них проживає. Це пожвавило інтерес до внутрішнього політичного устрою країн, де основна мета була – засобами демократизації зробити світ більш безпечним.

Тож на відміну від ліберального миру, чиї концептуальні бачення пов'язані з міцними транснаціональними структурами, демократичний мир робить акцент, на тому, що важливо, в першу чергу, який кожна країна має внутрішній політичний устрій. Якщо цей режим демократичний, а під ним мається на увазі максимально широка рамка – регулярна змінюваність влади переважно через виборні представницькі інститути (як мінімум), існування конституційних стримувань і противаг, – то в такому разі країна не воюватиме з іншою країною, яка має такий самий демократичний устрій. І тут аргументація будується на головному аргументі-припущенні, що демократії не воюють одна з одною, оскільки населення країн, де є такі політичні режими просто не захоче терпіти подібні практики тривалий час. Війна – це дуже людина і ресурсно витратна справа, тому потенційна війна між демократіями загалом буде незначною, короткостроковою, якщо відбудеться взагалі.

На інституційному рівні уряди таких демократичних держав мають і більший рівень взаємних очікувань через розуміння того, якою є механіка прийняття політичних рішень в інших демократіях. Таке розуміння впливає на оцінку намірів, а на нормативному рівні обумовлене спільністю норм, які розділяють демократично сформовані уряди, якщо виникають конфліктні ситуації. Як правило, уряди демократій схильні до процедур пошуку компромісів.

На міжнародному рівні державам з демократичним політичним устроєм легше вибудувати альянси одна з одною, оскільки вони є прогнозованими одна для одної. Але при цьому є ситуації, коли демократії можуть воювати з недемократіями, тобто більш авторитарними структурами, де влада меншою мірою обмежена необхідністю озиратися на думку своїх резидентів. Непередбачуваність автократій у прийнятті рішень зрештою і веде до того, що демократії можуть активно проявляти агресивність щодо авторитарних режимів, а автократії в свою чергу здійснювати агресивні війни щодо демократичних країн.

Також з авторитарними режимами демократії можуть воювати досить часто і мати насичену історію протистоянь. Згадаємо хрестоматійний та дещо міфологізований приклад з війною між Афінами (вони уособлювали «демократію») та Спартою («недемократію»); якщо подивитися, з висоти «пташиного польоту», то ця ідея може бути побачена у глобальній політичній історії. В цьому контексті не випадково, 47-й Президент США Джо Байден у перші місяці свого перебування на посаді глави держави оголосив про битву між демократіями та автократіями в XXI сторіччі.

Ідея демократичного миру має досить солідну емпіричну базу (наприклад, Zeev and Russett 1993; Huth, Todd 2003), а в деяких дослідженнях наявні як дискусійні моменти, так і політична ангажованість, що пов'язано з наступним:

- як розуміти, що є демократіями, адже це історичний феномен, ускладнений ще й національними особливостями кожної країни?;
- які держави вважати демократіями, яких мінімальних ознак вистачає для цього?

У рамках теорії «демократичного миру», у світлі останніх 20-30 років, тут виникає й додатковий спекулятивний момент: а чи можна, зокрема шляхом насильницьким, військовим, поширити демократії, демократичні політичні режими в інші країни по всьому світу і цим шляхом встановити новий світовий демократичний порядок? Тобто, шляхом війни створити «царство миру».

Важливо зараз відзначити концептуальну різницю двох підходів в ідеї про те, що ліберальний світовий порядок і «ліберальний мир» можна побудувати через соціальні структури з переходом у майбутній світовий уряд, який на себе візьме роль регулятора різних конфліктних взаємодій, а поки що цю роль виконують міжнародні організації; і теорії «демократичного миру», яка будується на тому, що ключовий фактор врегулювання конфліктів на нормативному і на структурному рівні це відданість країн всередині самих себе принципам функціонування демократичного політичного режиму і, відповідно, небажання цих країн вступати у явно силові конфліктні процеси одна з одною.

Зрештою, ще одне питання, яке потрібно розглянути, як співвідноситься «демократичний мир» і «ліберальний мир» з національною державою, де політична нація стає агентом державного будівництва, а у випадку війни – забезпечує цілісність політичної спільноти, що може звужувати демократичні права та певною мірою створювати опозицію для врегулювання конфліктів за зразком «ліберального миру».

Демократія та «ліберальний мир» у дискусіях і практиках

Варто зазначити, що в певному сенсі дискусійне поле між прихильниками ідей «ліберального миру» і «демократичного миру» сформувалось на широкому підґрунті ідеологічно суперечливих візій універсалізму (глобалізму) та суверенізму (націоналізму).

Ліберальний універсалізм як мейнстрімна ідея ідеологічно-політичного дискурсу проявився у грудні 1945 року у «Всесвітній декларації прав людини», прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН, а закріпився у результаті «третьої хвилі демократизації» 1970-х-1990-х років. Символічною точкою відліку «третьої хвилі демократизації» Хантінгтон визначає 1974 р. – повалення диктатури в Португалії. В подальшому близько тридцяти країн перейшли від авторитарних до демократичних режимів та десятки країн зазнали опосередкованого впливу демократичної хвилі (Huntington 1991).

Кінець ХХ сторіччя поглибив тенденції до абсолютизації ідеї ліберального універсалізму на протигагу суверенізму (націоналізму) як чи не найосновнішої властивості глобалізованого економічно, політично і культурно світу. Постнаціональний світ, втілений теоретично у Хабермаса та інших прихильників універсалізму і практично реалізований у діяльності об'єднаної Європи, видавався концептуально верифікованим і праксеологічно доцільним.

Універсалізм захопив ліву частину ідеологічного спектру, в якому прихильники лівих ідей прямо проголошували, що віра в «національну» політику та суверенітет, якими ми їх знали в 20 столітті, є небезпечною оманю. З'явилася ілюзія, що можна боротися з глобальним капіталізмом без старомодних національних інститутів, що ускладнює перетворення лівих на справжній трансформаційний політичний рух (Štiks 2020).

Між тим, і науковий дискурс, і політичні практики останніх десятиріч актуалізують проблему невпинної актуалізації цінностей суверенізму (націоналізму). Гідденс, розглядаючи наслідки впливу космополітизму (універсалізму) на формування ідентичностей, говорить про світ, що постійно змінюється, без аналогів у попередні епохи. Цифрова комунікація часто розширює можливості та дає свободу. Паралельно це сприяє створенню нестабільного та невизначеного майбутнього та допомагає підкреслити існуючі ідеологічні розбіжності, а не ліквідувати їх. Важко жити у світі інтенсивного, повсякденного космополітизму. Ми страждаємо від «космополітичного перевантаження» – існують потужні протилежні тенденції, повернення до секційних ідеологій і поділів у той самий час, коли світ стає все більш космополітичним (Giddens 2017). Як бачимо, ренесанс сувереністичних (націоналістичних) ідей є своєрідною реакцією на «космополітичне перевантаження».

На яскраві ознаки тенденцій реактуалізації сувереністичних ідей вказує М. Мінаков. Наш світ пережив, мабуть, найдовший період миру і співробітництва між народами. Такий стан справ став можливим завдяки поширенню і прийняттю норм і практик, загальних для всіх національних правових і політичних систем світу.

Однак останнім часом світовий порядок вступив у період, коли національні еліти і масові рухи повстають проти універсалізму і виступають за верховенство інтересів своїх держав і урядів, тобто діють з позицій суверенізму. Якщо раніше глобальному порядку протидіяли в основному радикальні ліві і праві групи, що мало впливали на глобальний порядок денний, то тепер правлячі групи найбільших держав і економік світу кидають виклик універсальним нормам справедливості і прав людини (Minakov 2021).

Як бачимо, наші розмисли щодо переваг і недоліків «ліберального миру» та «демократичного миру» мають під собою більш глибокі дискусії стосовно універсального і національного.

Дискусія про співвідношення універсального і національного відображена у політико-філософських дебатах між лібералами та комунітаристами, що активно точилися у 80–90-х рр. XX сторіччя. Серед головних питань цих дебатів – питання індивідуальних прав, що є самоцінними для лібералів і похідними від спільноти для комунітаристів. Ліберали бачать втручання держави обмеженими і зводять її функціонал до захисту прав людей, натомість комунітаристи вбачають у державі потужний регулюючий інститут. Пріоритет права над державою постулюється такими лібералами як Роллз, відповідно державні інститути є нейтральними відносно індивідуальних бачень хорошого життя. Нейтральна ліберальна держава створює рамку, де індивіди є вільними у своєму виборі, формуванні життєвих планів та взаємодії з іншими людьми. Натомість комунітаристи стверджують, що індивідуалізм є шкідливим для солідарності, соціальної згуртованості та суспільства загалом. Спільне благо для комунітаристів є вищою цінністю за індивідуальні інтереси, і держава повинна забезпечувати це спільне благо, а не бути нейтральною, проголошуючи спільне визначення хорошого життя для демократичного суспільства (Morisse 2000).

Продовження зазначених дебатів щодо універсального і національного вже у міжнародній площині розвинулось у відмінних ідеологічних баченнях космополітів та комунітаристів, і, відповідно, глобалістів і статистів. Суперечності універсального та національного виявляються дискусійними у питаннях відкритості кордонів, руху товарів і робочої сили, пріоритету капіталу (національний чи транснаціональний), здоров'я (наприклад, національні чи наднаціональні заходи для боротьби з епідеміями), питань глобальної безпеки та врегулювання конфліктів (чи допустимим є зовнішні втручання наднаціональних інститутів у національні держави). З точки зору глобалістів, в зазначених питаннях необхідно посилювати роль міжнародних організацій та інші інструменти глобального чи регіонального урядування. З позиції статистів, суверенітет і центральна роль держави як історично найбільш впливового інституту політичного порядку забезпечують самотність і права політичних спільнот, зокрема в національному, етнічному, та релігійному сенсах. Проте, на думку глобалістів, такий пріоритет інтересів національної держави робить систему міжнародних відносин анархічною, а це в свою чергу супроводжується нерівністю держав, що веде до соціально-економічних нерівностей всередині країн.

Крім того, принцип суверенітету часто не дозволяє забезпечити справедливість і права людини, що є універсальними. Натомість статисти, вбачаючи в національній державі кульмінацію історичного розвитку, вважають, що саме ця соціальна форма забезпечує і найбільш вигідно відтворює права людей, зокрема у формі демократії участі, в той час як глобальна політика обмежує можливості для такої участі (Zürn & Wilde 2016).

Відтак, можна побачити, що ліберальний мир недвозначно відсилає нас до універсалістського, космополітичного та глобалістського бачення співвідношення національної і світової безпеки. Демократичний мир тяжіє до комунітаризму і етатизму як ідеологічного обґрунтування необхідності домінування національного суверенітету у вирішенні державних справ, зокрема у врегулюванні соціально-політичних конфліктів. Водночас, питання інтервенцій інших країн у держави, що страждають від конфлікту виглядає обґрунтованим з боку ліберального миру – захист прав людей, жертв конфлікту і міжнародного права є важливішим за національні норми суперечливим з позиції демократичного миру, оскільки подібні інтервенції ставлять під сумнів суверенітет держав, що перебувають у конфлікті.

У 1990 р. Організація з Безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) ставить за мету розповсюдження демократії для утвердження миру. Організація займається консультуванням та підготовкою лідерів громадянського суспільства, здійснює освітні проекти у сфері демократичних змін. А у 1992 р. у «Порядку денному для миру», проголошеному Генеральним Секретарем ООН Бутросом Галі, висувались нові концептуальні вимоги до миротворчості: ідея суверенітету мала бути поступово замінена ідеєю глобалізації, а демократичний розвиток проголошувався неодмінним пріоритетом у розбудові постконфліктних суспільств. Причому демократія у формі консультацій щодо виборчого процесу, створення нових конституцій з розподілом влади надавалась у «пакеті» з економічними та правовими реформами. Вважалося, що саме синергія трьох даних сфер – демократичний політичний режим, ринкова економіка, верховенство прав людини – можуть забезпечити шлях до сталого миру і неповернення до насильства (Boutros Ghali 1992).

Подібна схема була взята з транзитології – галузі соціальних наук про трансформацію політичних режимів – і демонструвала значний оптимізм у західних суспільствах щодо швидкості змін як у постконфліктних, так і поставторитарних країнах, що виникли після розпаду СРСР. Подібний оптимізм стосувався, зокрема, і України, де як вважалося після введення приватної власності у економіку, демократичні трансформації стануть неминучими та незворотніми (див. Erringer 2015).

Критики моделі назвали подібний підхід «ліберальний мир» від ІКЕА (стандартизований пакет миротворчих заходів від західних країн). Підхід «ліберального миру» почав використовуватись у миротворчих операціях у різноманітних куточках світу, де став основою миробудівництва (peacebuilding).

Концептуальним документом епохи стала Доповідь Брахімі (2000), яка передбачає, що ефективне миробудівництво вимагає активних дій співпраці з місцевими учасниками і повинна мати багатомірний характер (Brahimi 2000).

У зазначених контекстах держава стає ключовою ціллю для постконфліктної реконструкції та отримувача цілеспрямованої допомоги. Структурні підрозділи ООН, зокрема Офіс Верховного Представника ООН переходять від простого моніторингу порушень прав людини до безпосередньої допомоги урядам створювати національну спроможність у дотриманні прав людини (Lund 2009: 303).

Часто держави, на яких спрямовувалась міжнародна постконфліктна допомога, за своїми ознаками залишались поміж демократією і авторитаризмом, утворюючи гібридні політичні режими, які самі по собі є більш нестабільними, продукуючи відновлення збройного насильства, що підтверджується дослідженнями:

Ми виявляємо, що країни з «гібридними» політичними порядками зазнають вищих рівнів соціального насильства, ніж країни з сильним самодержавним або сильним демократичним режимами, і що слабо інституціоналізовані демократії особливо жорстокі. Ми також знаходимо міцні асоціації між показниками бідності, нерівності та етнічної різноманітності та соціального насильства. Авторитарії та демократії менш схильні до політичної нестабільності та насильства, ніж гібридні режими. (Fox & Hoelscher 2012: 431).

Проте, М. Манн у науковій книзі «Темна сторона демократії: пояснення етнічних чисток» доводить, що навіть за умов стабільних політичних режимів і консолідованих держав ризик етнічних чисток може зростати. Епоха демократії стала поєднанням етнічних та народних начал влади, де права більшості можуть легітимно використовуватися для здійснення масового насильства. Держави, де демократичні процеси лише розпочалися, більше здатні на етнічні чистки, ніж стабільні авторитарні режими. Якщо авторитарні режими урівноважують вимоги різноманітних політико-етнічних груп, то з послабленням авторитарної влади, конфлікт загострюється. М. Манн вважає, що ворожість на етнічному ґрунті виникає там, де етнічна приналежність витісняє класову приналежність. Там, де у боротьбу за державу включається весь народ, висловлюючи бажання політичного суверенітету (Mann [2004] 2016: 46–47).

В цих умовах повноцінним актором масового насильства стає модерна держава. Відсутність національного проекту державотворення посилює політичне насильство на периферії держави, а також на локальному рівні політичної спільноти, що в історії людства могло призводити до найбільш жорстоких геноцидів та етнічних чисток. Водночас, зовнішні інтервенції у державне будівництво для врегулювання конфлікту в країни з низькою державною спроможністю часто не здатні створити не тимчасові, а сталі політичні інституції, що відтворювались би на національно-демократичній основі. Це, в свою чергу, може спричинити дефіцит легітимності національної влади і може спровокувати відновлення масового насильства у постконфліктний період.

Представники критичного напрямку зарубіжної соціальної думки узагальнюють всі інтервенції у національне державне будівництво, вираховуючи їх історію з початку епохи Холодної війни і навіть більше – колоніальної ери. Краузе та Ютерстонке зазначають:

Інтервенції у сфері *державного* будівництва – які слід розуміти як участь зовнішніх дійових суб'єктів у переформатуванні чи спробі переформувати спосіб правління в іншій країні – мають тривалу історію. Найчастіше, однак, така діяльність провадиться в односторонньому порядку, і не в ситуаціях колапсу держави. Більшість цих інтервенцій у сфері державного будівництва в часи Холодної війни (включаючи, зокрема, французькі інтервенції в Африці або дії США в Латинській Америці чи деінде) також проводилася пліч-о-пліч із тодішніми державними елітами з метою збереження ними влади чи повернення їх до влади. Хоча останніми роками окреслилися зміни в *характері* цих операцій (зосередження уваги на виборах, скажімо), а також у тому, чиї інтереси підтримуються під час таких інтервенцій (односторонні – на відміну від багатосторонніх), їх основоположна *логіка* змін не зазнала. Зовнішні дійові суб'єкти – від колоніальної ери і далі – втручались у внутрішні справи держав в інтересах сприяння державному будівництву. (Krause & Juterstonke 2005: 450)

Дослідники також вказують на внутрішню суперечність, де ліберальна демократична держава сама по собі не може бути створена зовнішніми силами без автономного національного політичного процесу і національного державного будівництва.

На думку Чандлера,

... хоча це й правда, що реконструкція чи відбудова держави знаходяться в центрі зовнішніх проектів втручання було б неправильно бачити проект державотворення як те, що спрямоване на побудову замовлення ліберального порядку. Це не лише тому, що зовнішнє державотворення розуміється як суперечність у ліберальних термінах, але, що ще важливіше, тому що держави побудовані в цих проектах постконфліктного та невдалого втручання не є ліберальними державами в сенсі наявності самовизначення і політичної автономії. (Chandler 2010: 148–149)

Ігнорування потенціалу автономного національного політичного процесу в рамках реалізації державотворчих практик зумовлена слабкістю звучання дискурсу модерної нації в контексті ліберального державотворення. Не претендуючи на вичерпність, спробуємо коротко окреслити дане коло питань, акцентуючи увагу, передусім, на понятті «нація» як центрального концепту даного дискурсу.

Модерна нація як суб'єкт державного будівництва та конфліктів

Аналіз поняття «нація» вимагає деяких методологічних зауваг. З точки зору формального визначення нації, яке, за правилами формальної логіки, має містити деяку сукупність необхідних та достатніх ознак, не можна говорити про необхідні та достатні ознаки таких різних часово-просторових суспільно-історичних утворень, якими являються, до прикладу, Франція XIX ст. та Україна XX століття. Акцентування на обов'язковому наборі ознак, притаманних певному поняттю, властиво передусім для природничих наук.

Вже неокантіанці звернули увагу на неадекватність застосування індуктивних узагальнень для аналізу суспільних явищ (йшлося про принципово відмінні гносеологічні прийоми, які використовуються у природничих і суспільних науках). Якщо у першому випадку перспективним являється номотетичний, генералізуючий метод, то в другому більш дієвіше працює ідеографічний метод, метод індивідуалізації). З вищезначеного напрошується висновок про неможливість побудови абстрактної теорії в суспільних науках. Між тим, саме завдяки відкриттю закономірностей, певних узагальнених спільних елементів явищ постала і соціальна філософія, і філософія історії. При цьому, абстрактно-теоретичні конструкції доповнюються компаративним аналізом, який дозволяє нам говорити про їх (спільних елементів) різну змістовно-структурну наповненість, детерміновану часово-просторовими рамками.

Синтезувавши «сімейне визначення понять» з веберівським методом «ідеальних типів», можна сконструювати ідеальнотипічне поняття, за допомогою якого легко з'ясувати міру і ступінь вираженості в ньому тих чи інших ознак.

Очевидна перевага такого підходу полягає у відсутності попереднього припущення про наявність у явища набору обов'язкових ознак. Крім того, ми можемо простежити послаблення вираженості ознак аж до їх зникнення. Це дозволяє нам при визначенні понять змістити акценти у площину функціонального, інструментального розуміння їх сутності, яке базується на припущенні, що досліджуване нами явище не є самодостатнім, являючись радше способом буття для чогось іншого, відмінного від нього. У випадку нації функціональний підхід проявляється в розгляді засобів досягнення соціальних, економічних, класових цілей, як засіб комунікації, модернізації. Використання такого підходу дає змогу уникати абсолютизації концепцій, якими ми послуговуємось.

В цілому, більшість націй-реальностей володіють однією або декількома ознаками з усієї сукупності, притаманної ідеальнотиповим конструкціям націй-концептів. Тому, говорячи про конкретну націю, доцільніше буде не дискутувати з приводу наявності чи відсутності обов'язкових ознак, а визначити роль певних ознак у якості чинників її формування. Саме з таких позицій у науковому дискурсі оформились два контрверсійні підходи, в основі яких лежать принципово відмінні концептуально-теоретичні моделі націогенези: примордіалістський та модерністський. Дані класифікаційні критерії кореспондуються з відомою тезою Едварда Шилза, який зауважує, що всі сучасні макросоціологічні класифікації типів суспільств ґрунтуються на розрізненні традиційного та сучасного (модерного) (Shils 1971: 123)

Становлення примордіалістського (примордіальний – споконвічний, традиційний) підходу відбувалось у другій половині ХХ ст. Точкою відліку в оформленні даного підходу можна вважати ідеї Едварда Шилза, найповніше виражені у відомій праці «Tradition»:

Будь-яка новизна є модифікацією існуючого раніше, яке виникає і відтворюється як новизна в більш стійкому контексті. (Shils 1971: 122)

Вчені, які представляють інтелектуальну школу примордіалізму (Е. Шилз, К. Гутц, Д. Фішмен, Д. Армстронг) наголошують на природності таких спільнот, як етнічна група і нація, стверджуючи, що система взаємодії між людьми, заснована на релігійних, мовних, расових, територіальних, етнічних зв'язках склалася задовго до модерної епохи. Протягом всього життя кожна особистість несе в собі почуття спорідненості з членами етнічної групи чи нації, джерело якого у кровних зв'язках, релігії, мові, місці народження, стилі міжособистісних відносин, поведінкових патернах. Таким чином, релігія, мова, раса, етнічна ідентифікація виступають основними органічними формами об'єднання спільнот.

«Модерністський» підхід представлений такими науковцями, як Е. Гелнер, Б. Андерсон, Т. Нейрн, Г. Кон та Р. Шпорлюк. Незважаючи на різні методологічні прийоми, якими послуговуються модерністи, суть їхньої моделі націогенези, слідом за Г. Касьяновим, можна стисло викласти у таких положеннях:

Нація – продукт модерної епохи, наслідок виникнення, розвитку, дій таких модерних явищ як капіталізм, промислова революція, бюрократична держава, секуляризація суспільної свідомості, масові комунікації. Без такої державної модернізації націоналізм залишиться просто риторикою, що дає людям досить слабке розуміння того, що являє собою істинний характер руху. І опиратися він буде змушений на попередній розвиток націоналістичних ідей в інших суспільствах.

Ідея мислителів-націоналістів про природність, органічність, історичний детермінізм у виникненні націй здебільшого відкидається. Виникнення націй і націоналізму – не фатальна закономірність (згідно з твердженнями націоналістичних мислителів), а, значною мірою, випадковість, наслідок збігу цілої низки суб'єктивних та об'єктивних чинників, причому суб'єктивні чинники є домінуючими.

Початковий період виникнення націй та націоналізму припадає на другу половину XVIII-го століття. Хронологічні рамки можуть варіюватися, проте основна думка зрозуміла – йдеться, передусім, про модерну добу, обличчя якої визначалось подвійною революцією: серією трансформацій в суспільно-політичному, культурному, економічному житті, викликаних Французькою революцією і промисловим переворотом. Французька революція дала прецедент цілеспрямованого свідомого конструювання нації засобами політичної активності. Промислова революція викликала до життя масштабні соціально-економічні зрушення, які призвели до нерівномірності у розвитку націй, що стало причиною процесу одночасного загострення конкуренції між ними та посилення активізації націогенези. Всі утворення, які нагадують нації й націоналізм модерної доби виникали у попередні часи, належать до сфери формальних аналогій, випадковостей або винятків, що самі слугують підтвердженням загальних правил.

Всі модерністські версії мають євроцентричне спрямування. Модернізаційні процеси та еволюція націй і націоналізму починалися в Європі і поширювалися в усьому світі. Європейська модель нації стала взірцем для наслідування та відтворювалась у різних варіантах в усьому світі (Kasyanov 1999).

Своєрідною «робочою» дефініцією нації у Е. Гелнера слугує наступна:

Двоє людей належать до однієї нації тоді й лише тоді, коли вони належать до однієї, спільної культури – останнє поняття означає систему ідей, символів, асоціацій, способів поведінки та спілкування. (Gellner 2006: 7)

В свою чергу «культура» у Е. Гелнера – надзвичайно складне і полісемантичне поняття, яке розуміється, передусім, як спосіб організації життєдіяльності у межах різних стадій розвитку суспільства. Розвиваючи цю думку, Гелнер розглядає процес націогенезу у більш широкому контексті стадіального розвитку людства. Виокремлюючи три етапи розвитку: доаграрну, аграрну, індустріальну та властиві їм економічні, політичні (державні), культурні інституції і зв'язки, вчений пов'язує появу націй з індустріальною епохою.

Ранній індустріалізм позначається демографічним вибухом, прискореною урбанізацією, міграцією робочої сили, а також економічним і політичним проникненням глобальної економіки та централізованої держави в життя колись відносно замкнених спільнот. Це означає, що відносно стабільна та ізольована вавилонська система замкнених традиційних аграрних спільнот, відокремлених одна від одної географічно і від верхів соціально, змінюється цілком новим Вавилоном з новими культурними кордонами, які вже не є стабільними, а перебувають у стані постійного і драматичного руху, які дуже рідко освячуються якою-небудь традицією (Gellner 2006: 42).

Важливим тут є той факт, що багато держав трансформувались від премодерних форм політичної влади до сучасних модерних форм лише у другій половині ХХ сторіччя. Історичний соціолог і політолог, послідовник М. Манна та Р. Коллінза, С. Малешевич зазначає, що премодерні політики управляли ієрархічно організованими, але культурно сегментованими суспільствами, де кожен знав своє місце відповідно соціальному статусу. Правителі Середньовіччя не витрачали ідеологічні та організаційні ресурси для ієрархічного контролю над всією територією країни і не прагнули здобути підтримку всього населення країни. Натомість у модерних націях-державах створювалась культурна гомогенність, забезпечена егалітарними ідеологіями. Це давало можливість здобувати політикам підтримку всього чи більшості населення. Механізмами управління у модерній державі, згідно з С. Малешевичем є кумулятивна бюрократизація та централізована ідеологізація примусу. З історичним розвитком модерних держав їхня монополія на примус зростала з різноманітним рівнем використання даних механізмів (Malešević 2010: 141).

Епоха Нового часу супроводжується значною інтенсифікацією зовнішньо орієнтованого насильства – від Французької та Американської Революцій до Наполеонівських війн, масового насильства у колоніях та тотальних війн ХХ сторіччя. Зміна ідеологічного сприйняття нації як «нашої» і «наших» дій як морально виправданих поєднувалась з посиленням модерних соціальних організацій і мобілізувала мільйони людей у воєнну машинерію. Крім того, ще однією важливою зміною стало те, що тепер персона, з огляду на моральну виправданість своїх цілей, мала дегуманізувати свого ворога, оцінювати його сутність як нелюдську. Такої необхідності не було в умовах традиційних, премодерних воєн, де кожна людина і так знала як своє місце в суспільстві, так і місце ворога в ньому. Відтак, з проголошенням універсальної рівності модерне суспільство відкрило двері небаченого раніше насильства та дегуманізації супротивників, зображуючи ворогів монстрами та тваринами. Так, наприклад, нацисти тлумачили євреїв як недолудей та надлюдь односторонньо. А один з історично перших геноцидів був здійснений світським і досить вестернізованим соціальним рухом молодих турків проти вірменів у 1915 р. (Malešević 2010: 142–143).

У контексті з'ясування сутності нації шляхом виявлення логіки взаємозалежності державного будівництва, організованого примусу та ідеологізації модерних воєн визначено, що зазначені механізми можуть становити загрозу для глобальної безпеки і сприяти конфліктам, оскільки бюрократично організована та ідеологічно мобілізована держава у поєднанні з уніфікованою стандартизованою культурою може ставати інструментом воєнних дій. З іншої сторони, ігнорування ролі національного фактора у політичних процесах державотворення призводить не тільки до кризових явищ в даних процесах, а і до поступового нівелювання концепцій ліберального миру та демократичного миру виключно до проєктів постконфліктного зовнішнього втручання.

Ще одна проблема відходу практики врегулювання конфліктів від концепції «ліберального миру» – проблема адаптації західної термінології прав людини на місцевий рівень конфліктних та постконфліктних суспільств, особливо у контексті дотримання прав і задоволення потреб жертв збройних конфліктів.

Термінологія прав людини багатьом не знайома, зате жертви щоденно мають справу з проблемою незадоволених потреб, і дуже часто це – основні життєві потреби. Отже, якщо потрібно залучити жертв конфлікту до процесу постконфліктної реконструкції, слід використовувати мову, яку вони розуміють. По-друге, хоча права й мають універсальний характер, цього не можна сказати про практику у сфері прав людини, яка наражається на місцеві політичні та інші норми. Надання переваги зовнішньому дискурсу може розширювати можливості еліт і сторонніх осіб за рахунок жертв, особливо найбільш безправних верств, які мають найбільші потреби та найменший доступ до діалогу у сфері прав людини (Robins 2011).

Серед факторів, що детермінують відхилення практичного втілення постконфліктної реконструкції від ідеальної концепції «ліберального миру», важливе місце посідає ігнорування гендерної проблематики у суспільствах, що зазнають масового насильства.

Між тим, Р. Дарендорф наголошує, що сучасний соціальний конфлікт пов'язаний з дією нерівності, що обмежує повноту самореалізації і повноправної громадянської участі людей соціальними, культурними, економічними та політичними засобами (Darendorf [1988] 2002). Поступово, з розширенням громадянських прав з юридичної площини в політичну, а потім – в соціальну сферу, відбувається пом'якшення класового конфлікту, форм і методів ведення боротьби. Класова структура суспільств країн Заходу у другій половині ХХ ст. трансформується, переважно, за рахунок виникнення нового панівного класу – «класу більшості», тим, кому вдалося досягти досить високого рівня закріплення і забезпечення громадянських прав. Однак, при цьому більшість вибудовує кордони, що утруднюють отримання тих же прав і можливостей для інших соціальних груп. Тому одним з магістральних маркерів соціальних конфліктів, стає проблема соціальної ізоляції – соціального включення. «Дві найважливіші проблеми соціального включення – проблеми чорношкірих і жінок» (Darendorf [1988] 2002: 51).

Проблема включеності і участі жінок у процеси миробудівництва є актуальним і важливим чинником як врегулювання конфліктів, так і постконфліктної відбудови та примирення. Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції 1325 (2000) від 31 жовтня 2000 року наголошує на важливості включення гендерної перспективи у формулювання та імплементацію угод, спрямованих на створення основ сталого миру. Пекінська декларація і Платформа дій, прийняті на Четвертій Всесвітній конференції з питань жінок у 1995 році, висловлюють переконання, що мир нерозривно пов'язаний з рівноправністю жінок і чоловіків (*Resolution 1325* 2000).

Відповідно, можна встановити зв'язок між більшою включеністю різних соціальних груп суспільства у процес управління державою та ефективності такого управління в умовах забезпечення сталого миру.

Демократичний мир, розділені суспільства та динаміка насильства

Загалом, збільшення кількості міжнародних збройних конфліктів у світі, з однієї сторони і демократизація як глобальний тренд позначились тенденцією до повалення режимів засобами демократії. Відповідно, збільшується кількість воєнних дій локального характеру, що веде до небачених раніше громадянських конфліктів з масовими втратами. Дана боротьба має соціальний характер, оскільки відбувається в першу чергу між владними групами та групами виключеними із державного управління. Водночас, військові все більшою мірою втягуються у боротьбу за політичну владу всередині держави. Збільшення ролі військових особливо виразно спостерігалось у нових державах, які могли скористатися представницькими інститутами демократіями, але дуже швидко скочувались до воєнних режимів (Tilly [1990] 2009: 291).

З цієї точки зору Е. Вуд розглядає повстанський шлях до демократії:

... Випадки Південної Африки та Сальвадора, таким чином, дають можливість проаналізувати один механізм, завдяки якому мобілізація «знизу» спонукає деякі переходи режиму. У цих випадках стійка мобілізація бідних людей та робітничих класів трансформувала ключові інтереси економічних еліт, що призвело до тиску на державну компромісну діяльність з повстанцями, і, відповідно, посилення жорсткої позиції, внаслідок чого послідували переговори про перехід до демократії. (Wood 2001: 862)

Посилаючись на значний емпіричний матеріал Е. Вуд вказує на взаємозв'язок економічної та політичної нестабільності, коли альянси профспілок та бунтівних угруповань чинили значний тиск на представників політичних еліт та бізнесу Південно-Африканської Республіки та Ель-Сальвадору, що зрештою призвело до переговорів. Так, наприклад, наприкінці 1986 р. Група керівників великих корпорацій зустрілася з представниками опозиційних організацій (включаючи декількох заборонених осіб) у Південній Африці, що спричинило заснування Консультативно-ділового руху для побудови взаємної довіри між бізнесом, опозиційними силами та урядовцями (організація, яка буде виконувати функції секретаріату для наступних переговорів) (Wood 2001: 881).

Ще одним обмеженням національного суверенітету постконфліктних держав може стати юрисдикція міжнародних судових інституцій. Створення Міжнародних трибуналів після геноциду у Руанді та війни у Боснії та Герцеговині визначили новий порядок *ad hoc* втручання у постконфліктну реконструкцію. Перехідні адміністрації та гібридні суди виявилися важливим чинником у відновленні суверенності держав Південної Європи, водночас обмежуючи дану суверенність і навіть непрямо сприяючи націоналістичним, реакційним щодо конфлікту суверенним силам – як це відбулось невдовзі після укладення Дейтонських мирних угод у Боснії в 1995 році. Швидке проведення виборів після підписання мирних угод легітимізувало і посилило позиції сувереністів у новоствореній Федерації Боснії і Герцеговині, а багато мілітарно налаштованих осіб залишилось на керівних посадах у Республіці Сербській та інших автономних утвореннях федерації. Відповідно, внаслідок інтервенції відбувається і застосування «виняткових форм влади», що перешкоджають прийняттю національних суверенних політичних рішень (Sahin 2015: 12)

Відсутність національного державного будівництва позначається соціальними розколами в країні. Адріан Гюлке пропонує термін «глибоко розділені суспільства» для позначення країн, які опинились на межі значних етнічних, релігійних та соціальних розколів. Розділення може відбуватися на основі соціальних класів та каст, етнічностей, мови та раси, бінарних розподілів, поляризованих розділень. Бінарні розподіли населення історично відбувались у процесі заселення континентів – населення країн поділялося на місцевих та поселенців. Класичними є приклади США, Канади та Австралії, де поселенці сформували політичне управління, витіснивши місцеве населення на периферію соціальних процесів. Подібні кейси до недавнього часу (80 рр. ХХ сторіччя) спостерігались у Південно-Африканській Республіці, де зрештою суспільство внаслідок врегулювання конфлікту прийшло до більш демократичних форм урядування (Guelke 2012: 22).

Ключовою ознакою глибоко розділених суспільств є розширене політичне насильство, що відтворюється внаслідок кризи політичної спільноти. А. Гюлке зазначає, що відмінною характеристикою глибоко розділених суспільств від звичайних суспільств є криза легітимності. Наприклад, націоналісти та юніоністи у Північній Ірландії по-різному бачили існування політичної спільноти: юніоністи вважали за потрібне продовження перебування країни у складі Об'єднаного Королівства Великої Британії, а націоналісти відстоювали створення Єдиної Ірландії. Схожим на подібну ситуацію є конфлікт на Кіпрі, де грецькі кіпріоти прагнули союзу («enosis») з Грецією, а турецькі кіпріоти – розділення («taksim») (Guelke 2012: 31).

Зрив мирного процесу на ранніх стадіях засобами насилля – типова ситуація для конфліктних суспільств. Найбільший рівень політичного насилля у Південно-Африканській Республіці було зафіксовано саме у період переходу від конфлікту до миру. З 1985 до 1989 зафіксовано 5387 смертей від політичного насильства, здійсненого в першу чергу Африканським Національним Конгресом проти держави. У період активних переговорів, з 1990 р. до 1994 р. кількість політичних вбивств зростає до 14807 осіб. Подібна ситуація була і на Близькому Сході більша кількість вбивств була здійснена під час переговорів, які проводили прем'єр-міністри Ізраїля Ісаак Рабін та Шимон Перес з керівником Організації Визволення Палестини Ясіром Арафатом (Darby 2001: 38).

Дарбі розглядає декілька форм насильства, що можуть шкодити мирному процесу: насильство держави, насильство військових, насильство у громаді. Конфлікти у Південній Африці, Близькому Сході, Північній Ірландії супроводжувались зупинкою вогню та секретними переговорами між сторонами конфлікту. Водночас, держави можуть використовувати цей час для посилення безпекового блоку та використанні парамілітарних сил у своїх інтересах (Darby 2001: 39–40).

Державне насильство може бути зупинене наступними превентивними заходами:

- залученням міжнародних та локальних громадських організацій, зокрема медіа та правозахисних організацій для моніторингу уряду протягом мирного процесу;
- шукати заходи з побудови довірчих відносин усіх сторін, підтримувати ідею демілітаризації та складання зброї;
- спрощувати демілітаризацію через створення робочих місць для комбатантів (Darby 2001: 45).

З цієї точки зору національне державне будівництво – це робота з локальними ідентичностями. Едвард Азар у своїй теорії тривалого соціального конфлікту стверджує, що основними детермінантами конфліктів і, відповідно, найбільш ефективними складовими аналізу конфліктів є групові ідентичності – расові, культурні, етнічні та інші. Ключовою ланкою аналізу у теорії тривалого соціального конфлікту є взаємовпливи між груповими ідентичностями та державою.

Відсутність взаємної артикуляції інтересів між державою та суспільством з однієї сторони, а з іншої сторони – індивідуальні інтереси, які виражаються як соціетальні потреби в межах груп ідентичності: потреби визнання, безпеки, ідентичності – це відображення розділення держави та суспільства у багатьох частинах світу, де європейська ідея територіальної держави насаджувалась на багатоманітні комунальні, локальні групи і в колоніальному сенсі управлялись за принципом «розділяй та владарюй» (Ramsbotham & Woodhouse, 1999: 85).

Існує і інший підхід, де насильство пов'язується в першу чергу з локальною динамікою, а не національним політичним процесом. С. Калівас пропонує власний варіант аналізу причин політичного насильства і громадянських воєн, зосереджуючи увагу на політичних та приватних ідентичностях і діях. Конфлікти на місцях зазвичай стосуються приватних ідентичностей, в той час як поділи на рівні суспільства стосуються мастер-ідентичностей. Індивіди, які беруть участь у локальних конфліктах як правило знають досить мало про соціальні чи політичні причини війни. Актори, які володіють владними ресурсами та символами у центрі конфлікту прагнуть розповсюдити свою інтерпретацію на периферію конфлікту. Домінуючий підхід до майстер-розділень впливає на те, що локальна динаміка сприймається як проста (а точніше не має значення) і розглядається як локальний прояв центрального розділення – автоматичний і є наслідком дій та рішень, розташованих на вищому рівні. «У цій перспективі місцеві актори можуть бути лише репліками центральних акторів, і їх дослідження виправдане виключно на підставі краєзнавства чи інтересу до місцевої історії». За твердженням С. Каліваса такий підхід може бути оманливим, оскільки місцеві актори часто спираються на власні інтереси та ідентичності:

Насильство в етнічній чи класовій війні може не бути етнічним чи класовим насильством. (Kalivas 2003: 481)

Показовим цьому плані, на думку С. Каліваса, є приклад Павлика Морозова, показаний у праці Ш. Фітцпатрік «Російська революція» (1994).

Павлик Морозов був радянським хлопчиком, який повідомив про свого куркульського батька і той був убитий його дядьками, які здійснили помсту у вересні 1932 р. Павлик прославився коли радянський режим просував його як молодого піонера, який в ситуації конфлікту сімейних та державних ідентичностей, шляхетно поставив інтереси держави на перше місце. Письменник Максим Горький наводив Павліка Морозова як приклад радянського героїзму, і протягом десятиліть Павліка вважали покровителем піонерів і він був прославлений у громадських пам'ятках, на зборах та у дитячих книжках. Проте антикомуністи назвали його випадок показом морального занепаду тоталітаризму, внаслідок чого ідеологічний контроль підірвав і навіть знищив сімейні зв'язки. Але ретельне розслідування виявило іншу мотивацію дії Павліка: його батько, голова сільської ради, кинув свою дружину та дітей і переїхав із молодшою жінкою із того ж села. Павлик або нарікав на батька через особисте обурення (як старша дитина, у 13 чи 14 років, він був повинен піклуватися про свою сім'ю), або його дії спонукала мати з помсти, чи двоюрідний брат, який хотів стати головою сільської ради. (Kalivas 2003: 484)

Відтак, завданням національного державного будівництва має бути подолання як суперечностей зовнішніх інтервенцій «ліберального миру» та «демократичного миру», а й подолання локальних сплесків насильства, що базуються на груповій динаміці.

Висновки.

«Ліберальний мир» та «демократичний мир» – концептуальні феномени, що виникли на фоні впливу процесів лібералізації, демократизації на глобальну політику, зокрема в аспекті врегулювання соціально-політичних конфліктів. «Ліберальний мир» стосується діяльності міжнародних інститутів у миробудівництві та розбудови конфліктних держав за «західною моделлю» з акцентом на універсальних правах людини та зовнішніх інтервенціях для забезпечення миру. «Демократичний мир» стосується демократизації як чинника внутрішнього розвитку держави, враховує національний суверенітет, який досягається зокрема через демократичні вибори, союзи з іншими демократіями, але також не позбавлений вад швидкого нав'язування шаблонів західних політій на країни, що зазнають конфліктів.

Деякі компоненти зазначених феноменів є проблематичними з точки зору втілення у реальній практиці конфліктного менеджменту – обмежена функціональність політичних інститутів, що виникають внаслідок зовнішніх інтервенцій як то швидкі вибори в постконфліктних умовах, гібридні суди з широкою юрисдикцією, незрозуміла для незахідних конфліктних суспільств термінологія правозахисного характеру, брак інклюзивності, що супроводжується локальними сплесками насильства, проблемами ідентичності, національної єдності, зовнішньої агресії. Відтак «демократичний мир» та «ліберальний мир» можуть бути доповнені національним державним будівництвом, що забезпечує здатність вибудовувати суверенні державні інституції для подолання передумов та наслідків соціально-політичних та збройних конфліктів.

На нашу думку, оптимальним поєднанням та інструментом для реалізації сталого миру має бути інклюзивна демократична держава, що сприяє захисту прав людей та забезпечує включеність різноманітних соціальних груп суспільства в управління країною. З цієї точки зору, така держава може бути ліберально-демократичною і, відповідно, в позитивному ключі використовувати практики втілення ліберального миру і демократичного миру. Розумний баланс між універсальними та суверенними нормами може втілюватись у посиленні державної спроможності в контексті розвитку політичної нації як інклюзивного феномена. Очевидно, що створення відкритих та дієвих політичних інститутів в цій ситуації не може бути лише зовнішнім запозиченням чи копіюванням уже створених інституціональних моделей в інших країнах, а спиратись на демократичні традиції, зокрема на місцевому рівні, посилюючи «голос» громадянського суспільства на місцях. Втім, необхідно оминати і іншої пастки – ухилу в традиціоналізм в умовах формально демократичної влади більшості, етнічних поділів, бюрократизації та ідеологізації, що, як показують вищезазначені теоретичні розвідки, може призвести до фатальних наслідків.

Проте, негативним можна також вважати сценарій, коли в умовах постконфліктного миробудівництва, держава лібералізує певні сфери суспільного життя, залишаючи авторитарну модель основою управління на центральному та місцевому рівнях.

Протистояння автократій та демократій в XXI сторіччі – процес, в якому ми вже знаходимось – актуалізує переосмислення ідеологічних та практичних компонентів «ліберального миру» та «демократичного миру», що ймовірно буде сприяти подальшому використанню цих концептуальних феноменів, як в політичній боротьбі на глобальній арені та розбудові модерних держав, так і в подальших наукових дискусіях.

Bibliography:

- Boutros-Ghali, Boutros. (1992). An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping. *UN official website*, January 31, <https://digitallibrary.un.org/record/145749> (accessed 28 April 2023).
- Brahimi, Lakhdar. (2000). Report of the Panel on United Nations Peace Operations. *UN official website*, March 7, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a_55_305_e_brahimi_report.pdf (accessed 28 April 2023).
- Chandler, David. (2010). The uncritical critique of 'liberal peace'. *Review of International Studies* 36: 137–155.
- Darby, John. (2001). *The Effects of Violence on Peace Processes*. Washington, DC: United States Institute of Peace.
- Darendorf, Ralf. (2002). *Sovremenniy sotsialnyy konflikt*. Per. s nem. L.Yu. Pantynoy. Moskva : ROSSPEN [Dahrendorf, Ralf (1988) *The Modern Social Conflict*: University of California Press: Berkeley and Los Angeles].
- Elbadawi, Ibrahim, and Sambanis, Nicholas. (2000). Why Are There So Many Civil Wars in Africa? Understanding and Preventing Violent Conflict. *Journal of African Economies* 9(3): 244–269.
- Eppinger, Monica. (2015). Property and Political Community: The Case of Ukraine. *The George Washington International Law Review* 47: 825 – 891.
- Fox, Sean Robert, and Hoelscher, Kristian. (2012) Political Order, Development and Social Violence. *Journal of Peace Research* 49(3): 431–444.
- Gaouette, Nicole. (2021). Biden says US faces battle to 'prove democracy works'. *CNN*, March 25, <https://edition.cnn.com/2021/03/25/politics/biden-autocracies-versus-democracies/index.html> (accessed 28 April 2023).
- Gellner, Ernest. (2008). *Nations and Nationalism*. Ithaca, New York: Cornell University Press
- Giddens, Anthony. (2017). We are suffering from 'cosmopolitan overload' and a huge task lies before us – to create responsible capitalism. *Economic Sociology & Political Economy*, 15 November, <https://economicsociology.org/2017/11/15/giddens-we-are-suffering-from-cosmopolitanoverload-and-a-huge-task-lies-before-us-to-create-responsible-capitalism> (accessed 28 April 2023).
- Guelke, Adrian. (2012). *Deeply Divided Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman, OK: University of Oklahoma Press.

- Huth, Paul & Todd, Allee. (2003). *The Democratic Peace and Territorial Conflict in the Twentieth Century*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kalivas, Stathis. (2003). The Ontology of “Political Violence”: Action and Identity in Civil Wars. *Perspectives on Politics* 1(3): 475–494.
- Kant, Immanuel ([1795] 2003). *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch*. Hackett Publishing Company.
- Kasyanov, Georgy. (1999). *Teoriyi natsiyi ta natsionalizmu* [from Ukr.: Theories of nations and nationalism]. Kyiv: Lybid’.
- Krause, Keith, Juterstonke, Oliver. (2005). Peace, Security and Development in Post-Conflict Environments. *Security Dialogue* 36(4): 447–462.
- Kutuev, Pavlo (2016). *Transformacii moderny: institutsii, idei, ideologii* [from Ukr.: Transformations of the Modern: institutions, ideas, ideologies]. Kherson: Helvetyka.
- Kutuev, Pavlo, and Choliy Serhiy. (2018) Mobilization in post-socialist spaces: Between imperatives of modernization and threats of demodernization. *Ideology and Politics* 2: 4–24.
- Lund, Michael. (2009). Conflict Prevention: Theory in Pursuit of Policy and Practice. In: Zartman, William, et. al. *The SAGE handbook of conflict resolution*. Los Angeles, London, New Delhi: SAGE, 288–391.
- Malešević, Siniša. (2010). *The Sociology of War and Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, Majkl. (2016). *Temnaya storona demokratyy. Ob’yasnenye etnycheskykh chystok. Moskva: Pyatyi Rym* [from Rus.: The Dark Side of Democracy. Explaining Ethnic Cleansing].
- Maoz, Zeev, and Russett, Bruce. (1993). Normative and Structural Causes of Democratic Peace, 1946–1986. *American Political Science Review* 87(3): 624–638.
- Miall, H., Ramsbotham, O., & Woodhouse, T. (1999). *Contemporary conflict resolution: The prevention, management and transformation of deadly conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Minakov, Mykhailo. (2021). Universal norms in the era of sovereignism (2021). *The Ideology and Politics Journal* 1(17): 4–6.
- Morisse, D. (2000). The liberal-communitarian debate in contemporary political philosophy and its significance for international relations. *Review of International Studies* 26: 233–251.
- Robins, Simon. (2011). Towards Victim-Centred Transitional Justice: Understanding the Needs of Families of the Disappeared in Post Conflict Nepal. *International Journal of Transitional Justice* 5: 75–98.
- Sahin, Selver. (2015). *International Intervention and State-making: How Exception Became the Norm*. Routledge.
- Security Council resolution 1325 on Women and peace and security (2000) <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1325-2000-on-women-and-peace-and-security/> (accessed 22 April 2023).
- Shils, Edward. (1971). Tradition. *Comparative Studies in Society and History* 13(2): 122–159.
- Štiks, Igor. (2020). A Europe Too Far: The Myth of European Unification. *ROAR Magazine*, n.d., <https://roarmag.org/magazine/a-europe-too-far-the-myth-of-european-unification/> (accessed 22 April 2023).
- Tylly, Charl’z. (2009). *Prinuzhdenye, kapital y evropeyskie gosudarstva. 990–1992 gg.* [from Rus.: Coercion, Capital, and European States, AD 990–1990]. Moskva: Territoryya budushcheho.
- Wood, Elizabeth. (2001). An insurgent path to democracy: Popular Mobilization, Economic Interests, and Regime Transitioning South Africa and El Salvador. *Comparative political studies* 34(8): 862–888.
- Zürn, Michael, and de Wilde, Pieter. (2016), Debating Globalization: Cosmopolitanism and Communitarianism as Political Ideologies, *Journal of Political Ideologies* 21(3): 280–301.